

Romeins Valkenburg: “Veel grootser dan gedacht”

Interview met *Jasper de Bruin*, conservator Nederland in de Romeinse tijd, RMO te Leiden

door *Leendert van der Ent*

Figuur 1 Jasper de Bruin (fot: Leendert van der Ent)

Wie zich knikkebollende Romeinse soldaten voorstelt die tweehonderd jaar lang op wachttorens zitten te wachten op Germaanse invallen, moet dit beeld bijstellen, vindt Dr. Jasper de Bruin. Hij is conservator Nederland in de Romeinse tijd van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. De visie op Romeins Valkenburg is volgens hem aan herziening toe. Hij ziet op grond van alle opgravingen naast een castellum ook een flinke nederzetting en een militair logistiek knooppunt voor zich. Dat knooppunt was onderdeel van een

keten van forten ter bescherming van een hoofdaanvoerlijn voor militaire operaties: de Rijn.

Een *liburna*, een patrouilleschip met twee roeibanken, glijdt uit de rimpelloze zijgeul van de Rijn de hoofdrijver in. (afb. 2) Golven breken op de boeg. Intussen zien de *auxilarii* (hulptroepen) aan dek van een grotere *trireme* het *castellum* van Praetorium Agrippinae aan zich voorbijtrekken. De roeiers brengen dit laatste schip richting de stroming in de kilometersbrede Rijnmond op weg naar Britannia. Een binnenvaartschip dat graan naar de pakhuizen bij het *castellum* heeft gebracht, zet met een gemengde lading koers naar het achterland in het oosten om daar tarwe te gaan halen.

Soldaten zien vanaf de torens van het *castellum* het tafereel aan. Ze houden de noordoever in de gaten: de Germanen daar zullen het toch niet in hun hoofd halen om met hun boomstamkano's het graanschip te gaan kapen? In dat geval hebben ze een traktatie klaar: met hun *ballista*'s

kunnen ze vuistgrote stenen afvuren tot aan de overkant.

Figuur 2 Liburna's met twee roeibanken (biremen) afgebeeld op de Zuil van Trajanus 107-112 n. Chr., ingewijd 113 n. Chr., Rome

Dynamiek of rimboe?

Zo kan het bij belangrijke militaire en logistieke knooppunt aan het eind van de noordelijke grensrivier zijn gegaan; de bodemvondsten rechtvaardigen een dergelijk beeld. De dynamiek aan de monding van de Rijn ademt een heel andere sfeer dan de voornaamste schriftelijke bron over dit gebied uit de Romeinse tijd.

In de 'Germania' houdt Tacitus de Romeinse elite een spiegel voor. Hij vindt dat de Romeinen een voorbeeld kunnen nemen aan de 'nobele wilden' die hier wonen. Maar een reisbrochure maakt hij er niet van: wat heeft de mens in hemelsnaam te zoeken in deze natte, winderige uithoek? Deze lege rimboe kun je maar beter mijden.

Het boekje heeft het beeld dat gymnasiasten, historici en archeologen hadden van dit deel van het Romeinse Rijk beïnvloed. Maar we weten steeds meer hoezeer Tacitus' beschrijving van keizers gekleurd is door zijn eigen politieke positie. Een klassiek geval van 'framing': het inkaderen en presenteren van de werkelijkheid om een bepaalde boodschap over te brengen. De 'Germania' is al net zo'n voorbeeld van framing. Inmiddels weten we ook dat de desolate leegte die de 'Germania' suggereert niet overeenkomt met de bedrijvigheid die de Romeinen volgens bodemvondsten aan het eind van de Rijn hebben ontplooid.

In beweging

Er zit beweging in het beeld over het Nederlandse deel van de limes, de grens van het Romeinse rijk. Niet in de zin dat de grens wordt verlegd, maar er wordt wel steeds meer bekend over de keten van forten aan de Nederlandse Rijn. Die strekte zich uit van Carvium ad molem, 'Carvium aan de dam' in de Bijlandse waard bij Zevenaar, tot de Brittenburg in Katwijk.

"De forten ten Westen van Utrecht zijn teruggevonden. De reeks van castella aan het einde van de Rijn op dichte afstand van elkaar is indrukwekkend. Vechten-Utrecht-De Meern-Woerden-Bodegraven-Zwammerdam-Alphen-Leiden-Valkenburg-mogelijk Katwijk. Van de meeste forten ten oosten van die stad weten we vrijwel alleen dat ze er moeten zijn geweest", zegt Jasper de Bruin. "De wispelturigheid van de rivier heeft de meeste vondstlocaties in het oosten verspoeld. Daarom is het zo mooi dat onlangs via een eerste vondst het bestaan van Carvium ad molem onlangs daadwerkelijk kon worden aangetoond."

Meer dan een fort

Dat prille bewijs over de oostelijke forten staat in schril contrast met de overvloedige hoeveelheid opgegraven materiaal in het westen. "Nergens in het voormalige Romeinse rijk is zo'n mooi bewaard *castellum* uit de vroege periode opgegraven als in Valkenburg. De barakken zijn perfect bewaard gebleven; zelfs de hardplaatsen waren nog aanwezig. De gemeenschapsruimtes en het hoofdkwartier werden gevonden. De muren stonden nog een halve meter of hoger. Dat is echt ongekend. Wat dat betreft is het jammer dat er geen publicatie bestaat waarin alles over deze vindplaats wordt samengebracht."

Daarnaast was Romeins Valkenburg veel meer dan een fort. "Er wordt zelden gesproken over de vicus die er omheen lag", weet De Bruin. "Dat komt deels omdat er weinig van bekend is, en dat komt weer omdat het bestaande dorp erop is gebouwd. Maar de glimp die we ervan opvangen uit de opgravingen in het noordelijk deel van het Marktveld is spectaculair. Er was hier een dichte

bebouwing van huizen met vloerverwarming. Er was een badhuis en er is een beeld van Hercules gevonden.”

Logistieke logica

Behalve op het totaal aan vondsten – waar die van de huidige opgravingen op het voormalig vliegveld nog bij moeten komen – baseert De Bruin zich voor het beeld dat hij van het belang van Praetorium Agrippinae schetst ook op logistieke en landschappelijke logica. “De Romeinen hadden prachtige wegen, waarover legioenen snel konden optrekken. In Valkenburg lag zo'n weg, waarin gezien de eikenhouten fundering door een moerassig gebied fors geïnvesteerd moet zijn. Maar behalve de legioenen zijn er ook nog hulptroepen met ruitery, is er de legertros en is er de benodigde aanvoer voor de troepen nodig. Dan ga je geen honderd ossenwagens met graan laten rijden als je dezelfde hoeveelheid ook in één binnenschip kunt laden.” De bevaarbare Rijn was niet alleen grensrivier, maar ook een logistieke hoofdader in het noordwesten van het rijk.

Het landschap maakt Praetorium Agrippinae tot het meest logische overslagpunt van rivier naar zee. “De Rijn eindigde in een kleine Waddendelta die van Katwijk tot Noordwijk liep. Normaal gesproken kies je als overslagpunt een plek net vóór die onrustige delta: Valkenburg. En om schepen af te meren kies je niet de Rijn, maar een nog rustiger zijgeul naar het zuiden die hier lag.”

Samenloop van omstandigheden

Het verhaal dat de bodem over Romeins Valkenburg vertelt, is volgens De Bruin tot nu toe nooit helemaal uit de verf gekomen. Dat ligt niet aan alle opgravingen die er inmiddels hebben plaatsgevonden en aan wat die allemaal aan materiaal hebben opgeleverd. De Bruin geeft aan dat

Figuur 3 De Hercules van Valkenburg, gevonden in 1964, verdwenen en in 2018 weer opgedoken in het depot van het RMO (foto RMO)

het Valkenburg ook na de Romeinse geschiedschrijver publicitair tot voor kort niet heeft meegezet.

Is het probleem van Valkenburg misschien dat er nooit een spectaculair topstuk tussen de vondsten zat, zoals een verguld ruitermasker of een compleet rivierschip? De Bruin: “Het is eerder omgekeerd: door de gebrekkige publicatie zijn er geen vondsten als topstuk naar voren geschoven. Het beeld van Hercules uit Valkenburg (afb. 3) heeft nooit de verdiende status gekregen, omdat de publicatie ontbreekt. De potentie is er wel degelijk. Alle internationale publicaties erkennen Valkenburg als voorbeeld van een compleet *castellum*, ondanks het feit dat de wetenschappelijke publicatie ervan incompleet is.”

Die incomplete publicatie is het gevolg van een samenloop van omstandigheden, meent De Bruin. “De eerste opgravingen vonden plaats in een tijd dat er nog weinig PR was, deels zelfs tijdens de Tweede Wereldoorlog. Archeoloog Glasbergen overleed voordat hij aan een grote publicatie was toegekomen.”

Ook de opgravingen in de jaren tachtig en negentig in

het Marktveld bleven onder de radar. “Het grafveld dat hier werd gevonden is onderwerp van een promotie-onderzoek dat inmiddels stil ligt. Op de vijfhonderd meter Romeinse weg die toen werd blootgelegd kwam geen kip af. Wat een contrast met de tweeduizend man die vorig jaar in de rij stonden om honderdvijftig meter van dezelfde weg te zien. Maar wat vooral van belang is: de vondsten werden wel geïnterpreteerd, maar niet in een wetenschappelijke publicatie geïnterpreteerd.”

Badhuis beschadigd

Erger nog dan het uitblijven van wetenschappelijke publicatie is het als er helemaal geen onderzoek plaatsvindt of vondsten zelfs worden beschadigd. In de jaren negentig kreeg Valkenburg een nieuwe riolering. De archeologen konden toen vanaf de zijlijn toezien hoe de graafmachines grond met vondsten en al in kiepwagens afvoerden. “Direct rond het *castellum* heeft een vrij grote vicus met dichte bebouwing gelegen, iets dat nauwelijks bekendheid heeft gekregen. Die vicus was bovendien veel groter dan uit de beschrijvingen tot nu toe naar voren komt. Had de hoofdplaats van Romeins West-Nederland, Forum Hadriani, vermoedelijk zo'n duizend inwoners, in Praetorium Agrippinae vonden ongeveer evenveel mensen een woonplek. Bovenop die woningen met vloerverwarming en beschilderde muren – van beide zijn sporen gevonden - staan nu de huizen van het dorp. De nieuwe riolering trok een spoor dwars door de oude vicus heen. Tijdens die werkzaamheden is bijvoorbeeld een stuk van een Romeinse badhuis gevonden – en beschadigd.”

Later volgden nog de opgravingen bij De Woerd die wel een wetenschappelijke publicatie opleverden. Maar pas de recente campagne bij De Weerdkampen resulteert in een volwaardige wetenschappelijke publicatie volgens de laatste regelen der kunst. “Waar is de overkoepelende wetenschappelijke publicatie over Valkenburg?”, is dan ook de vraag die De Bruin in zijn betoog centraal stelt.

Daarbij heeft hij het niet over publiekpublicaties. “Daar is voldoende aandacht voor en dat is ook goed. Maar publiekpublicaties moet je ergens op baseren, namelijk op wetenschappelijke publicaties. Dat is het fundament waar alles op moet rusten. Het wordt tijd om het fort en zijn omgeving eindelijk eens goed te publiceren, concludeert De Bruin. Maar hij weet hoe lastig het is om dit achteraf voor elkaar te krijgen. Hij en anderen popelen om aan de slag te gaan met de geïnterpreteerde, maar nauwelijks geïnterpreteerde vondsten die inmiddels verspreid zijn over collecties in Groningen, het RMO en de provincie. Het moet ook een gemeenschappelijke inspanning zijn, want het werk is absoluut te groot voor één persoon. Maar helaas is wetenschappelijke publicatie van eerdere opgravingen een steevast muurbloem op het bal van de archeologische financiering.

Tijd voor interpretatie

Wat kan de meerwaarde van zo'n omvattende publicatie zijn? “Je weet natuurlijk niet honderd procent wat dat gaat opleveren, maar voor mij staat het vast dat dat veel is. Interpretatie van de vondsten levert zeker veel nieuwe inzichten op over het leven in de Romeinse tijd. Van wat eerder al wel is geïnterpreteerd, weten we inmiddels dat die interpretatie vaak niet klopt. De masterscriptie van Timo Vanderhoeven uit 2007 biedt wat dat betreft een glimp van de mogelijkheden die Valkenburg biedt. Op de meeste plekken zijn *castella* keer op keer verbouwd. In Valkenburg is de oudste fase bedekt. De nieuwe fasen zijn erbovenop gebouwd. Nergens anders kun je zulke conclusies trekken over de gebruiksfuncties van *castella* in de oudste fase als hier.”

Zo ligt traditioneel tegenover de centurionswoning de *fabricula*, de werkplaats. Uit de vondsten blijkt volgens Vanderhoeven dat dit niet alleen een werkplek was, maar ook de plek voor samenkomsten en het gezamenlijk nuttigen van maaltijden. Legionairs kwamen dus in grote gezelschappen bijeen en zaten niet in hun eigen kamertjes te eten. Een dergelijke gevolgtrekking kon een student op basis van een onderzoek van een half jaar voor het eerst maken.”

Andere opmerkelijke zaken wachten nog op een aannemelijke interpretatie. Waarom lag er een mooi gedecoreerd zwaardschedebeslag begraven onder een drempel? Toeval kan het niet zijn, maar met welk ritueel had dit te maken? Nog intrigerender zijn de drie onthoofde skeletten die onder de oudste bouwlaag lagen – ook een gegeven dat nog nauwelijks bekend is. Betrof dit een bouwoffer?

Digitaliseren

Eén van de zaken die nu moeten gebeuren is de oude opgravingen onder te brengen in 3D-modellering. Door de situatie met alle vondsten te vectoriseren – digitaal in te tekenen in een Geografisch Informatie Systeem (GIS), ontstaat een compleet overzicht van wat waar is gevonden. Dan komt de interpretatie aan de orde. “Als er op basis van een masterscriptie en een steekproef al zulke interessante zaken naar voren komen, wat kan een systematisch uitgevoerde overkoepelende publicatie dan niet opleveren? Een 3D-modellering met alle vondsten maakt het mogelijk om gericht te zoeken naar bepaalde patronen, zoals 'alle scherven gedateerd vóór 70 na Chr'. De toekomstige status van de limes als Unesco Werelderfgoed biedt kansen dat de gemiste publicatie er eindelijk zal komen, hoopt De Bruin. “Valkenburg is te groot en te belangwekkend om dat belangrijke werk te laten liggen.”

Weg

De 150 meter Romeinse weg die in 2018 in De Weerdkampen werd gevonden kreeg grote aandacht. In het Marktveld was eerder al vijfhonderd meter van dezelfde weg gevonden. De Bruin benadrukt de gigantische investeringen die de aanleg van zo'n weg langs het hele Nederlandse deel van de Rijn hebben gevegd. “Het ging om een enorm infrastructureel project, waaraan een groot strategisch belang moet zijn toegekend om de financiële offers te rechtvaardigen. De bomen voor het houtwerk zijn in 124/125 na Chr. gekapt in de Ardennen. Dat geldt ook voor het stuk bij Leidsche Rijn. De weg van zes tot acht meter breed liep hier kaarsrecht door een kwelder, terwijl er ook hogere gronden waren. Daar kon de weg niet komen, omdat die al dicht waren bebouwd. Over de twee brede geulen bij Valkenburg moeten bruggen hebben gelegen. Vlakbij de weg lag nog een mini-castellum, als het ware een prototype van de mini-castella die we kennen uit de buurt van de muur van Hadrianus. Er stond mogelijk ook nog een stenen wachttorens bij.”

Nog verder van het *castellum* naar het zuidoosten bevond zich een nederzetting op De Woerd. De Bruin: “Ook hier gaat het om dichte bebouwing, die we normaal alleen aantreffen in de directe nabijheid van een fort. Verder erachter lag nóg een kern. Al met al hebben we het over tien hectare zeer intensief bebouwde Romeinse archeologie.”

Dat heeft alle bij elkaar enorme hoeveelheden archeologisch materiaal opgeleverd. Alleen al het RMO heeft 650 dozen vol materiaal van de opgravingen vóór 1970 – en dat is nog maar een fractie van het materiaal. In Groningen en in het provinciale depot bevinden zich nog veel meer dozen, grotendeels met onbekende inhoud. De mooiste stukken zullen te zien zijn op de tentoonstelling die De Bruin namens het RMO voor het voorjaar van 2020 over de limes voorbereidt. “De vondsten

uit Valkenburg krijgen een glansrol op die tentoonstelling”, belooft hij.

Mega-castellum?

Bij de enorme hoeveelheden archeologische materiaal komt binnenkort nog meer. In 2019 startte een nieuwe fase in de opgravingen van Romeins Valkenburg. Het onderzoek van de bodem van het voormalig vliegveld ging van start. Over eventuele vondsten komt nog weinig informatie naar buiten. Toch durft De Bruin het aan om vooruit te kijken op mogelijke vondsten. Volgens hem zou er wel eens een *castellum* van ongekende afmetingen in de bodem kunnen zitten.

In de verkennende fase van de opgravingswerkzaamheden op het voormalig vliegveld zijn namelijk parallelle grachten gevonden. Daarnaast stuitte de archeologen op de restanten van een gebouw. De paalgaten en liggende balken wijzen erop dat dit een toren of een poort geweest moet zijn. Het hout is inmiddels gedateerd op 39 na Christus, plus of min 6 jaar: tussen 33 en 45 dus. Er is verbazing over de vroege periode van deze datering: tijdens de regering van Caligula (37-41) of Claudius (41-54). Volgens sommigen is de gracht met toren of poort een afscheiding van de limeszone ten opzichte van het achterland.

Campagnekamp

De Bruin ziet in de parallelle grachten een zes hectare groot campagnekamp, een tijdelijk fort waar een heel legioen van meer dan vijfduizend man zijn tenten opsloeg. “De twee lange zijden daarvan zijn aangetroffen, maar om de hoeken van de korte zijden te vinden die de twee grachten tot een rechthoek verbinden is nog niet genoeg gegraven.” (afb. 4)

In de alternatieve hypothese van de dubbele gracht als verdedigingslinie gelooft De Bruin niet. Iets dergelijks kwam alleen voor bij de muur van Hadrianus in Noord-Engeland. “En daar had zo'n dubbele gracht zin; als de vijand de muur over was, had je altijd nog de dubbele gracht als verdedigingslinie om op terug te vallen. In het Valkenburgse geval is zo'n rol onwaarschijnlijk, omdat er achter de dubbele gracht alleen een moeras lag”, licht hij toe.

Vervolgens onderbouwt hij zijn case voor de campagnekamp-hypothese. “In de gracht lagen pluggen van een (castellum)wal, en ook is er in de omgeving aardewerk uit de eerste helft van de eerste eeuw gevonden. Er is het fundament voor een toren of poort naast die gracht gevonden, precies zoals je bij een *castellum* zou verwachten. Dat fundament is opgetrokken uit het oudste limeshout dat is teruggevonden: 39 na Chr. plus of min zes jaar. Die datering maakt het

Figuur 4 Het nieuwe kaartje van Romeins Valkenburg uit het nominatiedossier van Unesco, bewerkt door Jasper de Bruin. De stippellijn geeft de plaats weer waar hij het campagnekamp vermoedt.

heel interessant. Deze dertien jaren brengen namelijk drie belangrijke historische figuren in beeld: Tiberius, Caligula en Corbulo.”

Tiberius was keizer van 14-37, Caligula werd zijn opvolger van 37 tot aan zijn gewelddadige dood in 41. Corbulo werd geboren tussen 12 en 4 voor Chr. na stierf in 67 na Chr. Hij had als 'vier-sterren generaal' van het Romeinse leger ongeveer de status van rockster.

Wie van de drie?

Figuur 5 Tiberius (collectie Römisch-Germanisches Museum, Keulen, foto Wikipedia)

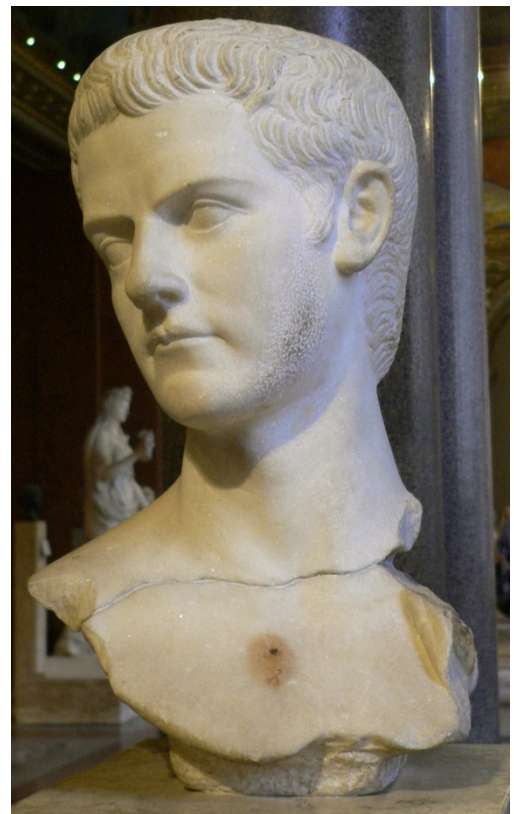
Caligula (afb. 6) voor de verovering van Brittannia. “Er is een munt met zijn 'kop' gevonden”, vertelt De Bruin. “Die munt is later voorzien van een stempel van zijn opvolger Claudius. Die stempel heeft te maken met het feit dat de herinnering aan Caligula werd vervloekt (*damnatio memoriae*). De gestempelde munten zijn maar heel kort in omloop geweest voordat ze werden omgesmolten.”

Daarnaast is er een duig uit een wijnton gevonden, die volgens een inkerving tot de persoonlijke voorraad van Caligula behoorde. Dat kan toeval zijn; tonnen werden vaak hergebruikt. Dat er in het *castellum* in Vechten inmiddels zo'n tweede gemerkte duig is opgedoken, maakt de kans op toeval kleiner. De kans dat Caligula, de master mind voor de invasie in Brittannië, daadwerkelijk de limes in West-Nederland heeft bezocht, groeit hierdoor juist. De monding van de Rijn heeft ongetwijfeld een belangrijke logistieke rol gespeeld rond de geplande invasie.”

Mogelijke verklaring één: de parallelle grachten maakten deel uit van een 'constructiefort', een tijdelijk bouwsel om de bouwers, troepen en bouwmaterialen tijdens de bouw van het eigenlijke *castellum* te beschermen. De Bruin: “Voor een eventuele bouw van zo'n constructiefort onder Tiberius (afb. 5) pleit het feit dat er vrij veel vondsten uit zijn regeringsperiode zijn gedaan, zoals een gouden munt met zijn beeltenis. In de eerste bouwfase van het *castellum* is een helm gevonden die uit de periode rond 25 na Chr. is te dateren. Hetzelfde geldt voor een zwaardschede met een decoratie waarin Tiberius met enige moeite is te herkennen.”

De tweede en derde mogelijke verklaringen spreken nog meer tot de verbeelding. “Zo'n groot *castellum* kan ook samenhangen met de

campagne en plannen van

Figuur 6 Caligula (collectie Louvre, foto Wikipedia)

Lang niet gek

Caligula is door de senaatsgezinde Romeinse geschiedschrijving neergezet als 'gekke keizer'. Zo 'framen' de schrijvers de opdracht om schelpen te verzamelen als buit van de overwinning op de zee als een teken van gekte. Het kan heel goed om een ritueel zijn gegaan waar niets raars aan is. Inmiddels begint op te vallen dat keizers die door senaatsgezinde schrijvers zijn neergesabeld, een heel goede 'track record' op het gebied van militaire zaken hebben – een beleid dat tegen de belangen van de senaat inging. Caligula beleeft om die reden de laatste tijd een herwaardering.”

Het is bekend dat de legioenen de overtocht naar Britannia vanuit Boulogne hebben gemaakt. Dat bestrijdt De Bruin niet. “De resten van een triomfboog in Richborough tegenover Boulogne markeren de landingsplek. Dit wil nog niet zeggen dat delen van het expeditieleger niet vanuit een andere plek zijn vertrokken. Zouden de legertroups en de hulptroepen ook vanuit Boulogne zijn overgestoken? De legioenen marcheerden over de Romeinse wegen. Maar ga je ook de hulptroepen met hun paarden, zware militaire apparatuur en bevoorrading via de weg sturen, als je ook een bevaarbare rivier ter beschikking hebt? Het is logischer om aan benutting van de Rijn te denken. Eén van de meest waarschijnlijke plekken waar je uitkomt om de oversteek te maken is Valkenburg. Mogelijk ging het niet om een directe oversteek, want de Romeinen waren niet zo gek op open zee. De schepen kunnen eerst via de kust naar het Kanaal te zijn gevaren om vandaar de oversteek te maken.”

Corbulo aan zet

De derde verklaring voor de aanwezigheid van een groot *castellum* valt samen met het keizerschap van Claudius. Corbulo (afb. 7) was in die tijd de beste generaal van het rijk. Overal waar problemen militair moesten worden opgelost, werd hij ingezet. “Voorafgaand aan een invasie van Brittannië moeten de flanken van de aanvoerroutes worden veiliggesteld”, redeneert De Bruin. “Vooral de

Figuur 7 Corbulo (foto Wikipedia)

agressieve aanwezigheid van de Chauken in het huidige Noord-Holland was de Romeinen een doorn in het oog.”

Zij bedreigden de positie van de Rijn als handelsader met hun piratenacties. Vanuit één van de talloze zijrivieren konden ze met boomstamkano's uit de dichtbeboste gebieden ten noorden van de Rijn handelsschepen aanvallen. Vervolgens konden ze zich met de buit weer uit de voeten maken. In hun bijna ondoordringbare gebied waren ze onvindbaar. De Romeinen werden die situatie, waarin zowel hun handel als hun militaire aanvoerlijnen onder constante druk stonden, waarschijnlijk grondig zat.

Om aan die bedreiging een eind te maken, is Corbulo in 47 na Chr. het gebied ten noorden van de Rijn gaan pacificeren. Dat is een eufemisme voor de manier waarop de Romeinen normaal

gesproken met dergelijke problematiek omgingen: genocide. Bij Velsen is een kamp van Corbulo opgegraven dat als uitvalsbasis voor die politionele acties is gebruikt. Corbulo had minstens een legioen bij zich. Valkenburg zou voor hen een logisch vertrekpunt naar die tijdelijke basis zijn geweest. Stel dat in dit mogelijke nieuwe kamp op het vliegveld de woning van Corbulo wordt blootgelegd, dat zou een vondst zijn van internationale betekenis!”

In ieder geval is duidelijk: op deze plek was iets bijzonder aan de hand, stelt De Bruin. Zo'n bijzonder samenstel van gebouwen en constructies vind je elders in Nederland niet. “Valkenburg moet een heel belangrijke plek zijn geweest voor de Romeinen.”

Kanaal van Corbulo

Het kanaal van Corbulo is in dit verband ook relevant. “Rond 50 na Chr., de tijd van Corbulo, is hierlangs beschoeiing aangebracht”, stelt De Bruin vast. “Maar een oudere bedding wijst erop dat een eerdere versie van het kanaal al onder Tiberius of Caligula kan zijn gegraven.”

De bekendste aanname is dat het kanaal van Voorburg naar Matilo (Leiden) liep. Daartegen pleit, dat er geen bewoning bij de Leidse monding lag. Dat was vrij ongebruikelijk. “Het is evengoed mogelijk dat het kanaal bij De Woerd in de Rijn kwam. Daar was wel bebouwing aanwezig”, meent De Bruin.

In elke geval is in Valkenburg opvallend veel materiaal aanwezig van vóór 70 na Chr. Daaronder zijn bijvoorbeeld twee graanpakhuisen in het Marktveld. Hierin konden voorraden voor minstens duizend man worden opgeslagen. De komende tijd zitten er nog nieuwe dateringen van houtwerk binnen en buiten Valkenburg aan te komen, aldus De Bruin. “Misschien kunnen we de datering die tot nu toe is gehanteerd, aan de hand daarvan aanpassen. Wellicht krijgen we daardoor zekerheid over de historische persoon om wie het gaat. Dat blijft afwachten.”

Havenfront

Allerlei onzekerheden die er nu nog zijn, hadden wellicht kunnen worden opgelost als de opgravingen in het Marktveld uit de jaren tachtig beter waren uitgewerkt. Hij legt uit: “In die opgravingen moeten al sleutels tot duiding van de logistieke betekenis van Valkenburg zitten. Die sleutels zijn er nooit uitgekomen. Vanuit de Rijn liep in de Romeinse tijd een zijgeul die in ieder geval doorliep tot op het vliegveldterrein. Dat is typisch de beschutte plek dicht bij zee waar je de haven zou verwachten voor de overstap van rivierschepen met platte bodem naar zeeschepen. Daar is een dichte opeenvolging van steigers en plankieren blootgelegd. Tot het midden van de derde eeuw is er aan gebouwd. “Dat weten we ondanks het feit dat deze opgravingen niet zijn uitgewerkt”, merkt De Bruin op. “Ook hier is nog een pakhuis gevonden en er zijn delen van peddels gevonden die vermoedelijk bij een *liburna* behoorden, een militair patrouilleschip. Alles wijst op aanzienlijke havenactiviteiten.”

Eén kans

Het lijkt tijd om de vondsten uit deze opgravingen nog eens goed tegen het licht te houden en deze te gaan interpreteren, zeker in combinatie met wat het vliegveld nog gaat prijsgeven. “Wie weet blijkt de grond onder het vliegveld naast een fort ook nog een havenfront te bevatten. In ben heel benieuwd wat we de komende jaren gaan zien”, besluit De Bruin.

Dat De Bruin daaraan concrete veronderstellingen koppelt, is niet zo gebruikelijk. Hij heeft

hiervoor een goede reden: “Als ik dit vermoeden niet naar buiten breng, krijg ik waarschijnlijk sowieso ongelijk. De overblijfselen van een campagnenkamp, met bijvoorbeeld de subtiele resten van tenten, zul je namelijk alleen vinden als je er rekening mee houdt dat je zoiets kúnt vinden.” Meer in het algemeen wil hij ermee onderstrepen hoe groot het archeologisch belang van het nog te onderzoeken gebied op het voormalig vliegveld is. “Je krijgt maar één kans om het goed te doen. Jammer genoeg is dat in het verleden in Valkenburg meer dan eens fout gegaan, zoals bij de vondst van het badhuis. Dat is in de jaren negentig tijdens de aanleg van riolering deels verwoest en niet onderzocht. Het is daarom van groot belang om de opgravingen op de juiste manier te benaderen. Wie zijn verwachtingen te laag stelt, krijgt altijd gelijk. Dat vergroot de kans dat de belangen van de archeologie het in het krachtenspel van de ruimtelijke ordening afleggen tegen andere belangen.”

Leendert van der Ent